

Joanna Kłodkowska

KONSTRUKTYWISTYCZNA PERSPEKTYWA PORADNICZEJ RZECZYWISTOŚCI

W ostatnich latach obserwuje się ożywienie publicznego dyskursu na temat zmiany praktyki poradnictwa, która dokonuje się przez przenikanie poradniczych mikroświatów treściami o charakterze rozumiejącym, humanistycznym. Praktyka poradnictwa staje się obszarem działań społecznych, uwalniających się spod wpływu wystandaryzowanych procedur w kierunku indywidualnych, niepowtarzalnych międzyosobowych relacji doświadczanych przez podmioty w niej uczestniczące. Jedną z rozumiejących perspektyw pozwalających zinterpretować poradnicze działania jest konstruktywizm. Konstruktywizm jest orientacją teoretyczną, kwestionującą obiektywne istnienie społecznego świata. Według jego zwolenników, rzeczywistość społeczna jest wytworem – konstrukcją powstającą w toku interpretacji¹. W myśl konstrukcjonizmu społecznego (nowszej wersji konstruktywizmu²) jednostki i zbiorowości ludzkie biorą udział w stawaniu się rzeczywistości, będącej konstruktem wytwarzanym przez społeczne interakcje zachodzące między nimi. Zatem praca badawcza konstruktywisty dąży do dokumentowania i analizy procesów konstruowania świata, co zarazem prowadzi do potwierdzania statusu tej perspektywy³.

Przykłady wykorzystania konstruktywizmu w analizach działań społecznych

Propozycja odkrywania procesów konstruowania rzeczywistości społecznej znalazła swoje miejsce w pedeutologii⁴ oraz teorii organizacji. Bogusława D. Gołębniak

¹ J. Szacki, *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa 2004, s. 874.

² Por. B.D. Gołębniak, *Aplikacje konstruktywizmu do poradownictwa. Inspiracje pedeutologiczne*, [w:] *Poradownictwo – kontynuacja dyskursu*, red. A. Kargulowa, Warszawa 2009, s. 40.

³ A. Giddens, *Socjologia*, przeł. A. Szulżycka, Warszawa 2006, s. 120-121.

⁴ Por. I. Paszenda, *Konstruktywizm a edukacja: rozważania o pewnym rozdźwięku*, Kraków 1997; S. Krzychała i B. Zamorska, *Dokumentarna ewaluacja szkolnej codzienności*, Wrocław 2008; B.D. Gołębniak, *Konstruktywizm – moda, „nowa religia” czy tylko/aż interesująca perspektywa poznawcza i dydaktyczna?*, „Problemy Wczesnej Edukacji” 2005, nr 1; B. Zamorska, *Konstruktywistyczne implikacje w odczytywaniu złożoności roli nauczyciela*, [w:] *Społeczno-kulturowe konteksty edukacji*

w swych pedeutologicznych rozważaniach nad „spektrum dydaktycznych możliwości zawartych w haśle »pedagogika« czy »pedagogia konstruktywistyczna«⁵ stwierdza, że „każde nauczanie jest w jakimś stopniu konstruktywistyczne”⁶, sprzyja bowiem konstruowaniu wiedzy przez uczących się⁷. Konstruktywizm w tym przypadku jest traktowany jako „nowe uprawomocnienie (i uatrakcyjnienie) praktyk edukacyjnych, podejmowanych w obszarze stawania się poradownią czy doradcą, może służyć jako podstawa indywidualnego nabywania określonej ogólnie wiedzy i umiejętności (»wiem, że«, »wiem, jak«), uczenia się przez doświadczanie (»tego, co tu i teraz się staje«), jak i udział w lokalnym (opartym na wspólnotach profesjonalnych) ruchu na rzecz zmiany społeczno-kulturowej”⁸.

Barbara Czarniawska, proponując konstruktywistyczne podejście w teorii organizacji, pisze, że pytanie stawiane przez badaczy konstruktywistów brzmi następująco: „Jak została skonstruowana ta właśnie wersja świata/gospodarki/biznesu/dobrej organizacji?”⁹. Tak postawione pytanie może świadczyć o postrzeganiu rzeczywistości jako takiej, która podlega ciągłej re-konstrukcji i dlatego nie mam sensu szukać jej „istoty”, ponieważ „nigdy nie da się ustalić ostatecznych przymiotów organizowania [...], ale za to warto przyrzeć się tym, które znajdują się w obiegu”¹⁰. Poszukując odniesień konstruktywistycznego postrzegania organizacji i procesów organizowania do praktyki, badaczka zaznacza, że w związku z tym przekonaniem, perspektywa konstruktywistyczna w badaniach nad organizowaniem nie skłania do formułowania zasad poprawnej organizacji, lecz może stać się sposobem opisywania praktyki organizowania. Takie opisy ukazują „detale wykonywania różnych zawodów i profesji, które najczęściej znane są tylko praktykom”¹¹. B. Czarniawska ukazuje także możliwość wejścia badacza-konstruktywisty w rolę konstruktywistycznego konsultanta (którą podjęła zresztą podczas badań nad zarządzaniem wielkim miastem). Konstruktywistyczny konsultant bada praktykę organizacyjną po to, aby – stosując logikę praktyki, która jest konkretna, usytuowana w czasie i przestrzeni, nasycona kryteriami pragmatycznymi, często oparta na wiedzy milczącej, narracyjnej – pomóc w jej przekształceniu. Ujawnienie przez

---

nauczycieli i pedagogów, red. H. Kwiatkowska, T. Lewowicki, Warszawa 2003; B. Zamorska, *Nauczyciele: (re)konstrukcje bycia-w-świecie edukacji*, Wrocław 2008.

⁵ B.D. Gołębiak, *Aplikacje konstruktywizmu...*, s. 37.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ B. Czarniawska, *Trochę inna teoria organizacji. Organizowanie jako konstrukcja sieci działań*, Warszawa 2010, s. 15.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, s. 17.

konstruktivistycznego konsultanta logiki praktyki ma doprowadzić do refleksyjności odbiorców konsultacji i zrozumienia potrzeby zmian, a następnie do wysunięcia propozycji przekształceń organizacji. Projekt zmian konsultant formułuje, stosując logikę reprezentacji, czyli taką, która jest abstrakcyjna, ale jednocześnie odwołuje się do formalnej racjonalności (cel – środki – rezultat). Ten rodzaj logiki „buduje swoją prawomocność, odwołując się do logiki teorii i logiki praktyki”¹².

Konstruktivistyczna myśl znajduje także zastosowania w poradoznawstwie. Sądzę, że konstrukttywizm może stanowić perspektywę teoretyczną, dającą prawomocność nowej sylwetce doradcy oraz samemu działaniu poradniczemu. Konstrukttywizm bowiem – pisze B.D. Gołębiak – traktować można jako uprawomocnienie praktyk poradniczych oraz poradoznawczego namysłu będącego odpowiedzią na wymogi zaawansowanej demokracji, wewnętrznej złożoności i wpisanego dynamizmu rozwoju¹³.

W niniejszym tekście poszukuję odpowiedzi na pytania: jak zmienia się spojrzenie na poradniczą rzeczywistość z perspektywy konstrukttywizmu? oraz na ile konstrukttywizm znajduje zastosowanie w poradniczej praktyce?

Poradnictwo w perspektywie konstrukttywizmu

Posługując się terminem „poradnictwo”, można mieć na uwadze następujące sposoby jego rozumienia: poradnictwo jako pewna relacja międzyosobowa, pewna postawa wobec Drugiego¹⁴ oraz poradnictwo jako działalność społeczna¹⁵. Alicja Kargulowa pisze także, że traktując poradnictwo jako specyficzne działanie społeczne ma się na myśli konkretne praktyki. Można określić ich ogólny cel jako udział w rozwiązywaniu problemów radzącego się albo zwiększenie jego „wewnętrznej” świadomości¹⁶.

Uprawianie poradnictwa, w pierwszym przypadku, opiera się na optymalizacji podejmowanych przez radzącego się działań, poprzez zachęcanie go do podjęcia decyzji, potwierdzenie, pogłębienie, przekształcenie decyzji działania. W drugim, jest to zwiększanie świadomości radzącego się poprzez działania poradnicze obejmujące pobudzanie refleksyjności i „zwiększanie emancypacji radzącego się od jego lęków i uprzedzeń”¹⁷.

¹² *Ibidem*.

¹³ B.D. Gołębiak, *Aplikacje konstrukttywizmu...*, s. 46.

¹⁴ A. Kargulowa, *Wstęp*, [w:] *Poradoznawstwo – kontynuacja...*, s. 10.

¹⁵ *Eadem*, *O teorii i praktyce poradnictwa. Odmiany poradoznawczego dyskursu*, Warszawa 2004, s. 38.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

Sądzę, że przyjęcie konstruktywistycznej perspektywy w działaniu poradniczym powoduje pewne przemiany w praktyce poradnictwa, zmierzające – jak zauważa A. Kargulowa – od koncentracji uczestników sytuacji poradniczej (doradcy i radzącego się) na optymalizacji działań klienta do realizacji takiego celu, jakim jest zwiększanie jego refleksyjności. Zatem działania poradnicze stają się procesem towarzyszenia przez doradcę radzącemu się w refleksyjnym konstruowaniu własnej biografii¹⁸. Myślę, że właśnie konstruktywistyczna perspektywa realizowana w obszarze poradnictwa mogła zaowocować zmianą sposobu działań radzącego się i doradcy oraz postrzegania roli doradcy, który jest określany jako jeden z członów podmiotu działania poradniczego. Zmiana ta może stanowić przejście od modelu tradycyjnego do modelu nowego profesjonalizmu¹⁹, który również może odnosić się do sylwetki doradcy.

Konstruktywistyczne podejście do praktyki poradnictwa stwarza podstawy do pytania o to, w jaki sposób poradnictwo jest konstruowane. Zatem, jak się zdaje, badanie poradnictwa będzie dotyczyło już samej praktyki poradnictwa i będzie się koncentrowało na opisywaniu i interpretacji tworzenia się sieci działań uczestników poradniczych interakcji jako rodzaju ich aktywności oddającej sens dążenia do stawania się podmiotami społecznymi, posiadającymi moc sprawczą do twórczego samoprzekształcania się²⁰, w miejsce sugerowania uznawanych za poprawne zasad świadczenia pomocy. W takim przypadku pojawią się performatywne definicje zjawisk poradniczych, czyli obrazujące procesy wykonywania działań pomocowych, zamiast ostensywnych – koncentrujących się na tym, jak poradnictwo jest „pokazywane”, jak „wygląda”²¹ lub jak powinno wyglądać.

Działanie poradnicze podejmowane przez modernistycznego doradcę

Model modernistycznego doradcy, który dominował w poradnictwie początku XX wieku, był wytworem nowoczesnego ładu społecznego. Modernistyczny doradca był osobą powszechnie szanowaną, niosącą pomoc słabym jednostkom, chroniącą je przed demoralizacją, marginalizacją i wykluczeniem społecznym. Ponadto doradca był nośnikiem prawdy, posiadał mądrość swoich przodków, doświadczenie i wiedzę o życiu

¹⁸ Por. M. Malewski, *Poradnictwo wobec zmieniających się wzorów ludzkiego życia*, [w:] *Doradca – profesja, pasja, powołanie?*, red. B. Wojtasik, A. Kargulowa, Warszawa 2003; B. Wojtasik, *Refleksyjne konstruowanie kariery życiowej w ponowoczesnej codzienności*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2003, numer specjalny.

¹⁹ B.D. Gołębiak, *Aplikacje konstruktywizmu...*, s. 44-50.

²⁰ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2007, s. 536-537.

²¹ Por. B. Czarniawska, *op. cit.*, s. 16.

legitymizowaną odkryciami naukowymi. Dzięki tym zasobom mógł, po uprzedniej diagnozie problemów, obdarzyć radzącego się wskazówkami, jak działać, co sądzić o świecie, przed czym się chronić, czego unikać, do czego zmierzać. Wszystko to miało służyć rozwojowi postępu społecznego, doskonaleniu form życia, czynieniu dobra i poprawie rzeczywistości²².

Bogusława D. Gołębiak, gdy rozważa tradycyjne rozumienie terminu „profesjonalista”, określa go mianem *nieomylnego eksperta*. Nieomylny ekspert eksponuje swoją pozycję w relacji z radzącym się, dominuje, tworzy wybiórczy obraz klienta, koncentruje się na wypreparowaniu, diagnozowaniu jego problemów. Ekspert-profesjonalista posługuje się schematami działań, wysuwa diagnozy oparte na stereotypach, nie jest zainteresowany poznawaniem perspektywy radzącego się, narzucając swoją własną wersję rzeczywistości społecznej. Radzący się jest zepchnięty do roli odbiorcy informacji oraz wykonawcy poleceń. Doradca – nieomylny ekspert nie dokonuje również samoewaluacji uprzedzeń, ponieważ nie jest zainteresowany podejmowaniem działań mogących doprowadzić do „rewolucyjnych” zmian w długo wypracowywanej praktyce. Uważa, że rozwój społeczny dokonuje się za sprawą odgórnie sterowanej ewolucji, niejako poza nim, a współtworzenie rozwoju społecznego jest zadaniem niewykonalnym, bo podlegającym wyższej kontroli i planowaniu nadrzędnych czynników. Nieomylny ekspert swoją wiedzę opiera na stereotypach, na doświadczeniu, na „przypadkach”, z którymi miał do czynienia w praktyce. Stają się one podstawą do intuicyjnego podsumowywania, porównywania nowych sytuacji poradniczych z wcześniejszymi kategoriami wiedzy²³.

Poradnictwo dyrektywne, wpisane w technologiczno-edukacyjne praktyki poradnicze²⁴, tkwiące jako komórka systemowego modelu poradnictwa²⁵, określane było przez standardy społeczne, które narzucały doradcom obowiązek bycia „strażnikiem” pilnującym prawidłowego wypełniania ról przez obywateli oraz diagnozowania deficytów w zakresie pożądaných kompetencji, wskazywania sposobów ich niwelowania. Oczekiwania związane z wypełnianiem społecznie użytecznych funkcji były zrozumiałe dla wszystkich. Głównym problemem, jaki nurtował zarówno doradcę, jak i radzącego się, było pytanie – jak działać? Znalezienie odpowiedzi na nie, nie stanowiło większego

²² A. Kargulowa, *Doradca we współczesnym (nie)ładzie społecznym*, [w:] *Doradca – profesja...*, s. 52.

²³ B.D. Gołębiak, *Aplikacje konstrukttywizmu...*, s. 44-50.

²⁴ A. Kargulowa, *Przeciw bezradności. Nurty – opcje – kontrowersje w poradnictwie i poradownictwie*, Wrocław 1996, s. 28.

²⁵ V. Drabik-Podgórna, *Innowacja edukacyjna w poradnictwie zawodowym. Aplikacja rozwiązań francuskich*, Kraków 2005, s. 97.

kłopotu²⁶. Dlatego wiedza, którą posiadał ekspert, okazywała się zwykle niezawodna, diagnoza przez niego stawiana – trafna, a udzielona porada zapewniała poradzenie sobie z sytuacją problemową oraz wypełniała funkcję propagatora wzoru postaw społecznie użytecznych.

Analizując te ustalenia, nie można nie odnieść się do modeli działalności doradcy zawodu zaproponowanych przez Bożenę Wojtasik. Działalność doradcy nazwanego ekspertem, zgodnie z założeniami poradnictwa dyrektywnego, dominuje w procesie poradniczym nad aktywnością radzącego się, oferując mu pomoc poprzez umożliwienie korzystania z jego wiedzy i doświadczenia. Doradca jest zorientowany na wykonanie powierzonego mu zadania – udzielenia porady, a nie na osobie radzącego się. Radzący się jest sprowadzony do roli „odbiorcy porady”, który „poddaje się” autorytetowi eksperta jako lepiej wiedzącego, unikając przy tym brania odpowiedzialności za to, co się z nim dzieje podczas procesu pomagania²⁷.

Wspomniana badaczka charakteryzuje postać doradcy-eksperta, który, jak mnie mam w tym przypadku, jest w ten sposób nazwany raczej ze względu na specyfikę elementów jego działania²⁸ niż na ideologiczną postawę. Można tu dodać, że doradcy pracujący w ramach systemów tworzonych przez instytucje, na przykład przemysłowe czy edukacyjne, również mogą poprzez pewne ograniczenia wynikające z dyrektyw określonych przez swoje miejsca zatrudnienia (na przykład reprezentowania roli państwa) przyjąć ekspercki model działania. Może więc być on wynikiem wewnętrznych przekonań samego doradcy, jego wizji świata, lub być niejako „wymuszony” przez radzącego się, który właśnie potrzebuje tego typu działań, albo oczekiwany przez właściciela poradni. A. Kargulowa zauważa inną przyczynę utrzymywania się modelu eksperta do późnych lat XX wieku, pomimo zmiany realiów rzeczywistości, z których czerpał wzory i pisze:

Ten syntetyczny, ale i bardzo uproszczony obraz modernistycznego doradcy zdaje się być na tyle doskonały, iż nie sposób łatwo i bez strat dla całej sfery doradzania – jako swoistego obszaru życia społecznego – od niego odejść. Nic więc dziwnego, że obraz idealnego modernistycznego doradcy dość długo stanowił jedyny model myślenia o ludziach udzielających pomocy²⁹.

²⁶ M. Malewski, *op. cit.*, s. 19.

²⁷ B. Wojtasik, *Doradca zawodu. Studium teoretyczne z zakresu poradoznawstwa*, Wrocław 1993, s. 58.

²⁸ *Ibidem*, s. 62.

²⁹ A. Kargulowa, *Doradca we współczesnym (nie)ładzie...*, s. 53.

Działanie poradnicze podejmowane przez doradcę konstruktywistę

W konstruktivistycznej wizji świata aplikowanej do badań i praktyki poradnictwa zwraca się uwagę na proces społecznego stawania się aktorów uczestniczących w sytuacjach poradniczych. B. Czarniawska, w odniesieniu do badań nad organizowaniem, pisze, iż „konwencjonalne projekty badawcze zaczynają się od identyfikowania „aktorów” lub „organizacji”: ja zaś pragnę podkreślić, że te podmioty są raczej wynikiem niż przesłankami procesu organizowania”³⁰. Przenosząc te rozważania na grunt poradoznawczy, można poszukiwać sposobów, jakimi sieć poradniczych działań „modeluje” aktorów w niej tkwiących. Sądzę jednak, że nie tylko aktorzy poradnictwa – doradcy i radzący się – i ich biografie mogą być konstruowane w „sieciach działań poradniczych”, ale również, że oni sami stają się uczestnikami i twórcami tych sieci, jako aktywne podmioty. B. Wojtasik, opisując sieciowy układ przestrzeni poradniczej, zauważa, że taki „społeczny twór” stwarza możliwość elastycznego powiązania między elementami ją tworzącymi. W centrum sieci jest klient, który może ją konstruować i rekonstruować, tworząc w ten sposób osobistą sieć kariery³¹. Tak więc można tu mówić, używając słów Piotra Sztompki, o swoistej dwoistości podmiotów i struktur poradniczych, będących wynikiem wzajemnego kształtowania się i ulegania swoim wpływom³². Zatem doradcę konstruktywistę można potraktować jako podmiot społeczny, będący zarówno twórcą sytuacji poradniczej, jak i jej „efektem”.

W literaturze poradoznawczej autorzy opisują różnorodne sylwetki doradców, które ze względu na swoją specyfikę można nazwać doradcami konstruktywistami. Mam tu na myśli koncepcję nowego profesjonalisty, reprezentanta modelu leseferysty, refleksyjnego praktyka, czy doradcę – refleksyjnego badacza sytuacji poradniczej. W model „nowego profesjonalizmu”, o którym pisze B.D. Gołębiak, w odróżnieniu od modelu tradycyjnego – doradcy-eksperta, wpisuje się postawa refleksyjnego praktyka oraz koncepcja mądrości w praktyce³³. Nowy profesjonalista swoją wiedzę buduje w toku sytuacyjnych rozumień, generowanych w wyniku refleksji w działaniu i nad działaniem. Refleksyjny praktyk podejmuje namysł nad nową sytuacją, w której się znalazł, przez porównywanie jej z innymi aktualnymi wydarzeniami, co daje mu możliwość „oświetlenia” właściwych obszarów pól problemowych, istotnych aspektów

³⁰ B. Czarniawska, *op. cit.*, s. 29.

³¹ B. Wojtasik, *Podstawy poradnictwa kariery. Poradnik dla nauczycieli*, Warszawa 2011, s. 60-62.

³² P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2007, s. 536-537.

³³ B.D. Gołębiak, *Aplikacje konstruktywizmu...*, s. 48-50.

sytuacji i odnalezienia właściwego sposobu działania³⁴. Refleksyjny praktyk jako nowy profesjonalista posiada „zdolność do inteligentnego działania w dynamicznie zmieniających się, niedostatecznie rozpoznawalnych i niepowtarzalnych sytuacjach”³⁵. Nie jest to, jak w przypadku generowania wiedzy nieomylnego eksperta, reprodukowanie czy aplikowanie starych rozwiązań zdobytych w toku doświadczania podobnych sytuacji, lecz sposób tworzenia nowej rozumiejącej wizji mikroświatów poradniczych. Ta nowa jakość wiedzy pojawia się dzięki „otwartej umysłowości”, zdolności do holistycznego rozumienia sytuacji, „taktu w komunikowaniu się”, empatii, „refleksyjnej i niedefensywnej reakcji na krytykę”, gotowości do samomonitorowania się³⁶.

Przytoczone refleksje znowu można by odnieść do modeli działalności doradcy zawodu wyszczególnionych przez B. Wojtasik. Sądzę, że nowym profesjonalistą może być leseferysta, doradca działający w obszarze poradnictwa liberalnego. Leseferysta sytuację poradniczą traktuje jako przestrzeń, w której towarzyszy klientowi w radzeniu sobie z sytuacją problemową. Zakładając, że nie ma gotowych odpowiedzi, odmawia udzielania wskazówek i rad na rzecz zachęcania do własnej aktywności radzącego się, zmierzającej do poznania siebie, do samoanalizy. Zakłada przy tym, że odpowiedzialność za efekty pomocy leży po stronie klienta³⁷.

Chcę jeszcze dodać, że przytoczony tutaj model leseferysty i wcześniej opisany model eksperta są dwoma skrajnymi z pięciu wyszczególnionych i opisanych przez badaczkę modeli³⁸. Te wybrane przeze mnie stanowią, moim zdaniem, najpełniejszą ilustrację sylwetek doradców, których działalność jest prowadzona w oparciu o odmienne typy poradnictwa, odmienne typy wiedzy.

Udział doradcy konstruktywisty w tworzeniu i rekonstrukcji wiedzy

Bożena Wojtasik dostrzega możliwość (czy nawet konieczność) konstruowania wiedzy w toku poradniczej aktywności i pisze o doradcy praktyku jako refleksyjnym badaczu sytuacji poradniczej. Tradycyjny doradca praktyk często prowadzi badania mające na celu wykazanie i udokumentowanie skuteczności, efektywności procesu doradzania. Badania takie zwykle mają charakter sprawozdań, raportów zawierających twarde dane, nieuwzględniające osoby badacza. Autorka proponuje doradcom prowadzenie badań według nowego paradygmatu – badań w działaniu (*action research*) – w których byłby

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ B. Wojtasik, *Doradca zawodu...*, s. 59-60.

³⁸ Zob. *ibidem*.

on inspiratorem, aktywnym uczestnikiem, wrażliwym na zaistnienie możliwości dokonania zmiany sytuacji oraz osobą przygotowującą projekt jej udoskonalenia. Poprzez krytyczną refleksję „nad” działaniem i „w” działaniu doradca może przyjrzeć się własnym nieformalnym teoriom pomagania, teoriom o lokalnym zasięgu, wytwarzanym przez środowiska doradców. Konstruowanie indywidualnych, lokalnych teorii może przyczynić się do udoskonalania praktyki doradczej, zwiększyć wiedzę o pomaganiu i o sobie, jako doradcy³⁹.

Koncepcja mądrości-w-praktyce⁴⁰, przeniesiona na grunt poradnictwa, zakłada posiadanie przez doradcę mentalnego wyposażenia, sprawiającego, że podejmuje on profesjonalne działania, które polegają na ciągłym rekonstruowaniu i dekonstruowaniu „dobrej” praktyki. W toku radzenia sobie z napięciami towarzyszącymi uprawianiu codziennej praktyki doradca – mądry praktyk rozwija procesy hermeneutycznej interpretacji zachodzących interakcji, stanowiące sposób rozumienia innych i siebie samego jako doradcy – profesjonalisty. Mądrość ta jest konstruowana zatem poprzez „bycie w świecie”, interakcje z innymi doradcami i radzącymi się, a także przez refleksję nad poradniczą przestrzenią i wypełniającymi ją artefaktami⁴¹.

„Zanurzenie” w praktyce staje się warunkiem hermeneutycznej refleksji nad nią oraz konstruowania mądrości, mądrości-w-praktyce. Jan Łysek, który zauważa aspekt współbycia jako istotny dla hermeneutyki, pisze:

Hermeneutyka kryje w sobie swoiste „koło”, gdyż podstawą rozumienia całości musi być szczegół, a podstawą rozumienia szczegółu – całość. [...] Należy więc rozumieć, by wychowywać, ale trzeba też wychowywać, by rozumieć. [...] Bo nigdy ten, kto interpretuje i czyni refleksje, nie zbliży się do tego, co „mówi” dane zjawisko (tekst, sytuacja, człowiek), jeżeli nie będzie żył w aurze danego zjawiska⁴².

Zatem bycie doradcą „konstruktivistą” oznacza bycie pod wpływem „aury” poradniczych mikroświatów, po to, aby je zrozumieć i podejmować wiedzotwórcze działania.

Zdaniem Mieczysława Malewskiego współczesna praktyka poradnicza przybiera postać poradnictwa biograficznego i staje się, między innymi, działaniem towarzyszącym w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie – kim być? Paradoksalnie udzielenie jednoznacznej odpowiedzi nie jest możliwe ze względu na charakter ludzkiego życia, które jest ujmowane jako „refleksyjny projekt konstruowany ze zmiennych tożsamości

³⁹ B. Wojtasik, *Doradca jako refleksyjny badacz*, [w:] *Poradnictwo między etyką a techniką*, red. V. Drabik-Podgórna, Kraków 2007, s. 194-200.

⁴⁰ Autorem koncepcji mądrości-w-praktyce jest Allan Feldman (1997).

⁴¹ B.D. Gołębnik, *Aplikacje konstrukttywizmu...*, s. 48-49.

⁴² J. Łysek, *O podstawach kreowania racjonalności hermeneutycznej w pedagogice*, Katowice 1998, s. 39.

oferowanych przez pluralistyczną kulturę⁴³. Doradca staje się czującym emocjonalną solidarność towarzyszem zmagającym się z życiem radzącego się, przewodnikiem pokazującym pułapki stawiane przez rynek tworzący ponowoczesne wzory tożsamości. Odpowiedzialność za współbicie ma charakter moralny i jest egzekwowana z uwagi na „przymus wewnętrzny”, „jest odpowiedzialnością przed sobą samym”⁴⁴.

Podjęcie decyzji dotyczącej tego „kim być?” w sferze prywatnej i zawodowej, jak zauważa B. Wojtasik, wymaga refleksyjnego konstruowania i rekonstruowania (wciąż na nowo) biografii.

Droga zawodowa nie dąży do jednego celu, cele są ruchome – pisze badaczka – zatem może lepiej mówić o biografii, która nie jest tak, jak kariera czy droga, ukierunkowana na osiągnięcie celu, jest to narracja, opowieść, konstruowanie tożsamości⁴⁵.

W związku z tym, że działalność w ramach poradnictwa biograficznego opiera się na refleksyjnym konstruowaniu/rekonstruowaniu biografii, stanowi ono przestrzeń do uczenia się tych „zabiegów”. Jak zauważa Joanna Minta – poradnictwo staje się jednym ze światów uczenia się: doradcy i radzącego się lub, jak to jest w przypadku poradnictwa grupowego, radzących się, a koncepcja całożyciowego uczenia się na nowo określa rolę doradcy w poradnictwie biograficznym. Opisując spojrzenia na uczenie się w sytuacji poradniczej, autorka wyróżnia grupę koncepcji, które podkreślają rolę kontekstu społeczno-kulturowego procesu uczenia się. Zalicza do nich między innymi nurt biograficzny, koncentrujący się na indywidualnym wymiarze uczenia się, reprezentowanym w andragogice przez Petera Alheita, Agnieszkę Bron, Duccia Demetria, Pierre'a Dominicę'a oraz polskie badaczki: Olę Czerniawską, Elżbietę Dubas i Ewę Skibińską. W poradownictwie nurt ten jest propagowany przede wszystkim przez Bożenę Wojtasik. Jest on oparty na założeniu, że wiedza powstała w wyniku procesów uczenia się, które zachodzą podczas konstruowania/rekonstruowania biografii, ma siłę do przekształcania rzeczywistości. Wyzwała ona bowiem możliwości jednostki, wzbogaca ją przez poznanie i zrozumienie siebie, własnej odrębności, autonomii, ale też przynależności do grup społecznych⁴⁶.

Oprócz nurtu biograficznego, w grupie koncepcji uwypuklających rolę kontekstu społecznego i kulturowego procesu uczenia się jest również nurt teoretyczny zawierający społeczno-kulturowy wymiar uczenia się dorosłych, który w andragogice jest reprezen-

⁴³ M. Malewski, *op. cit.*, s. 19.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 20.

⁴⁵ B. Wojtasik, *Refleksyjne konstruowanie kariery życiowej w ponowoczesnej codzienności*, „Teżniejszość – Człowiek – Edukacja” 2003, numer specjalny, s. 347.

⁴⁶ J. Minta, *Poradnictwo światem uczenia się w perspektywie wybranych koncepcji andragogicznych*, [w:] *Poradownictwo – kontynuacja dyskursu*, red. A. Kargulowa, Warszawa 2009, s. 229-239.

towani przez Jean Lave i Etienne Wengera, a w poradnictwie przez Johna Krumboltza⁴⁷. Przytaczając słowa Sharan B. Merriam i Rosemary S. Caffarelli, Mieczysław Malewski pisze, iż uczenie się sytuacyjne, jako jedna z kilku teorii uczenia się społecznego, przyjmuje, że uczenie się odbywa się poprzez obserwacje i interakcje z ludźmi w środowisku społecznym⁴⁸. Zdaniem J. Lave i E. Wengera, teoria uczenia się sytuacyjnego bierze pod uwagę propozycje perspektywy teoretycznej o ogólnym charakterze. Postulaty te stają się bazą do wysuwania twierdzeń o relacyjnym charakterze wiedzy i uczenia się. Są również podstawą uzgadniania znaczeń o „negocjacyjnym” charakterze, źródłem zapału do rozpatrywania pojawiających się dylematów, świadczącym o kształcie aktywności poznawczej osób biorących udział w uczeniu się. Taka perspektywa oznacza, że nie ma aktywności, która nie miałaby charakteru sytuacyjnego⁴⁹. E. Wenger twierdzi, że uczenie się jest zależne od społecznych warunków, w jakich zachodzi. Autor wyróżnia cztery główne warunki: praktyka i społeczność oraz znaczenia i tożsamość. Dwa pierwsze wiążą się z kontekstem społecznym, kolejne stanowią indywidualny wymiar uczenia się⁵⁰. Społeczne uczenie się jest zatem związane z uczestnictwem i działaniem w społecznościach praktyki, które kreuje znaczenia i tożsamość, jest praktycznym wyrazem konstrukttywizmu⁵¹.

Koncepcja J. Lave i E. Wengera aplikowana do poradnictwa „rzuca nowe światło” na uczenie się doradców. Teoretyczne perspektywy teorii pomagania, najczęściej wypracowywane przez „specjalistów od pomagania”⁵² na bazie wiedzy akademickiej, stają się podstawą do konstruowania wiedzy relacyjnej, negocjowania znaczeń, rozważania dylematów związanych z teorią i praktyką poradnictwa. Procesy te zachodzą w sytuacji uczestnictwa i działania w społecznościach współtworzących poradnictwo. Zatem społeczne uczenie się doradców odbywa się w warunkach spotkania z radzącym się oraz w społecznościach praktyki stworzonych przez innych doradców. J. Minta słusznie więc zauważa, że społeczności praktyki tworzą doradcy ze swoimi klientami oraz sami klienci⁵³.

Konstrukttywizm – zdaniem greckiego badacza Spyrosa Kriwasa – zyskał swoje znaczące miejsce w psychologii i poradnictwie także jako specyficznie rozumiane po-

⁴⁷ *Ibidem*, s. 219.

⁴⁸ M. Malewski, *W poszukiwaniu teorii uczenia się ludzi dorosłych*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2006, nr 2(34), s. 32.

⁴⁹ J. Lave, E. Wenger, *Situated learning. Legitimate peripheral participation*, Cambridge 1991, s. 33.

⁵⁰ E. Wenger, *Communities of Practice: Learning, Meaning, an Identity*, Cambridge 1998, s. 4-6, cyt. za: K. Illeris, *Trzy wymiary uczenia się*, Wrocław 2006, s. 151.

⁵¹ K. Illeris, *op. cit.*, s. 153.

⁵² Termin Johna Holta.

⁵³ J. Minta, *op. cit.*, s. 232.

radnictwo kariery. Jego zwolennicy konceptualizują karierę jako wyjątkową interakcję między Ja a doświadczeniem społecznym. Ta konceptualizacja uwzględnia: jak jednostka postrzega siebie, jaki ma do siebie stosunek, jak przekształca siebie na przestrzeni czasu, jak włącza siebie w tę ogólną konstrukcję, jaka jest w działaniu, w dążeniu do celu. Odwołuje się też w szczególny sposób do takich procesów konstruowania siebie, jak: autobiografia, narracja, opowiadanie historii życia⁵⁴.

Proces poradnictwa kariery, który jest tworzony pod „parasolem” konstruktywizmu wymaga, aby doradca wkroczył w psychospołeczną sferę klienta. To zakłada pewną znajomość całego systemu poradniczego, do którego zarówno doradca, jak i klient wchodzi i w nim współdziałają. Doradca sam nie może zrozumieć osoby, zdobywając jedynie nad nią przewagę i obiektywnie obserwując ją w ramach tego systemu. Musi znaleźć się w nim i przeniknąć do życiowego dyskursu klienta.

Wkład konstruktywizmu do rozumienia rozwoju kariery i poradnictwa kariery polega więc na uwzględnianiu społeczno-kulturowego kontekstu jej rozwoju. Pod jego wpływem w obszarze poradnictwa kariery następują zmiany języka. Nie mówi się już o autoprezentacji, lecz o konstrukcji siebie; zamiast „Ja jako zespół cech” – narracja siebie, narracyjne Ja; „wybór kariery” zastępuje zaś planowanie życia.

Mając na uwadze te zmiany, doradcy korzystają z opisów doświadczeń klientów, dlatego że w narracjach mówiących o doświadczeniach życiowych ujawniają się znaczenia, które klient nadaje rzeczywistości. W procesie poradniczym równie istotne, jak nadawanie znaczenia doświadczeniom, jest rozpoznawanie wzorów działania, które klient wnosi do procedur poradniczych, na przykład: dominacja w rodzinie, w grupie rówieśniczej, w sąsiedztwie, ponieważ proces doradzania jest procesem relacyjnym. Uważność w poradniczej relacji jest zadaniem dla klienta i doradcy. Ma ona znaczenie w tworzeniu nowych kategorii, które pomagają doradcy w konstruowaniu interpretacji świata klienta, rozszerzają przyjmowanie nowych informacji, dają świadomość istnienia więcej niż jednej perspektywy widzenia świata. Krytyczna refleksja rozwija uważność. W procesie pomagania istotną rolę odgrywa więc taka rozmowa między klientem a doradcą, w której porównują historie życia, uwzględniając znaczenia, tradycje, kontekst społeczno-kulturowy. Doradca posługuje się umiejętnościami słuchania i mówienia, korzysta z metafor, opisów i wspomnień doświadczeń życiowych, zachęca i współuczestniczy w kreśleniu drzewa życia zawodowego rodziny, rodzinnego drzewa kulturowego, drzewa własnego życia.

Spyros Kriwas, mówiąc o podejściu narracyjnym w poradnictwie kariery, określa go mianem narracyjnego poradnictwa kariery. Jego zdaniem jest to taki rodzaj konstruktywistycznego modelu, który podkreśla język, dyskurs i rozwój tematu, o którym się

⁵⁴ Treść wykładu Spyrosa Kriwasa wygłoszonego 27.11.2009 r. w Dolnośląskiej Szkole Wyższej we Wrocławiu.

mówi. Praca z klientem obejmuje pisanie i przeglądanie osobistych narracji poprzez ich badanie i refleksję nad nimi. Prowadząc ją, zakłada się, że podczas kreowania narracji o karierze, klienci uzyskują pewną łatwość w dokonywaniu zmian w swojej drodze kariery, w zgodzie z nadrzędnymi, niezmiennymi konstruktami. Narracyjny proces pomagania wymaga, aby doradca wziął udział w tworzeniu narracji dotyczących tworzenia kariery wspólnie z klientem. Jest to jego wkład w ukazywanie sposobu widzenia pozycji klienta. Ciężar procesu pomagania spoczywa na doradcy, który zna własne miejsce w parze doradca-radzący się i ma świadomość władzy, jaką posiada nad klientem. Doradca kariery zdaje sobie jednak sprawę z tego, że jedynie asystuje klientowi w nakreślaniu jego relacji ze światem społecznym, w tym co jest jeszcze niezbadane i niejasne. Ważną cechą tej perspektywy jest oczekiwanie, że klient w tym procesie będzie aktywny, w przeciwieństwie do wcześniejszej, opartej na wiedzy eksperckiej doradcy, w której klient miał być odbiorcą porady⁵⁵.

Kierunki zmian – podsumowanie

Poradnictwo traktowane jako specyficzne działanie społeczne, w którym wyznacza się przestrzeń do odbywania określonych praktyk poradniczych, wraz z zachodzącymi zmianami społecznymi i z rozwojem nauk społecznych, znajduje się w sytuacji permanentnych przemian. „Chłonąc” konstruktivistyczne idee, nasycy się nowymi treściami, które wzbogacają działanie poradnicze i rozumienie jego społecznej roli. W tym tekście podjęłam próbę refleksji nad kierunkiem zmieniania się percepcji poradniczego działania w kontekście konstrukttywizmu. Zmieniający się charakter rzeczywistości społeczno-kulturowej, traktowanej już nie w linearny, jednoznaczny sposób, lecz jako ambiwalentny, niejednoznaczny, dynamicznie zmieniający się „twór”, utrudnia, czy nawet przesądza o możliwościach uprawiania określonych typów poradnictwa, co staram się przedstawić w tabeli (tab. 1).

Skoro rzeczywistość jest niedookreślona, jest „pulsującą mozaiką” czy „puzzlami”, to może pojawiać się trudność w byciu doradcą reprezentującym modernistyczną postawę i dyrektywne sposoby pracy. W sytuacji niejednoznaczności do głosu zdaje się dochodzić praktyka poradnictwa liberalnego, działanie proponowane przez poradnictwo biograficzne czy poradnictwo kariery. Doradca zmienia się z eksperta pragnącego utrzymać „jednolitą” wizję świata w doradcę konstruktivistę zainteresowanego zmianami i zmienianiem rzeczywistości społecznej.

---

⁵⁵ *Ibidem*.

Tabela 1. Kierunki zmian spojrzenia na działanie poradnicze w kontekście perspektywy konstruktywistycznej (opracowanie własne; por. B. Wojtasik, *Refleksyjne konstruowanie kariery życiowej w nowoczesnej codzienności*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 1993, numer specjalny).

Elementy działania poradniczego	Doradca ekspert	Doradca konstruktywista
Charakter rzeczywistości, w której odbywa się działanie poradnicze	linearny; jednoznaczny	dynamicznie zmieniający się; niejednoznaczny
Typ uprawianego działania poradniczego	poradnictwo dyrektywne	poradnictwo liberalne; poradnictwo biograficzne; narracyjne poradnictwo kariery
Rola zawodowa	strażnik ładu społecznego; zwolennik ewolucji, reprodukcji; realizator interesów państwa	zwolennik emancypacji/ modernizacji; zwolennik emergencji; refleksyjny badacz sytuacji poradniczej
Procesy nabywania kompetencji doradczych	budowanie schematów działań; reprodukowanie, aplikowanie znanych rozwiązań; wypracowywanie narzędzi diagnostycznych; budowanie autorytetu na wiedzy eksperckiej	uczenie się sytuacyjne; hermeneutyczna interpretacja sytuacji poradniczych; prowadzenie badań w działaniu; konstruowanie indywidualnych teorii pomagania
Aktywność podmiotu działającego	po stronie doradcy	po stronie radzącego się
Przedmiot działania poradniczego	poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: jak działać?	poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: kim być?
Środki i metody	diagnostyczne; naprawcze; kompensacyjne	uczenie się biograficzne; konstruowanie narracji; rozpoznawanie wzorów działania wnoszonych przez klienta do procesu poradniczego; poznawanie znaczeń nadawanych życiowym zdarzeniom
Oczekiwany wynik działania poradniczego	skuteczne działanie radzącego się	wzbudzenie refleksyjności radzącego się

Doradca działający zgodnie z modernistycznymi ideami był powołany do „pilnowania” ładu społecznego, przez co rozwój społeczny stawał się jego udziałem w niewielkim zakresie, zawsze bowiem miał być (jego zdaniem) raczej kwestią odgórnie sterowanej ewolucji. Doradca konstruktywista, przyjmując postawę refleksyjnego badacza sytuacji poradniczej, jest orędownikiem nowej jakości życia przez „wyzwolenie” radzących się, które może odbywać się w toku emergencji, czyli procesów wyłaniania się, pojawiania

nowych struktur społecznych⁵⁶, na drodze emancypacji⁵⁷ lub nawet swoistej rewolucji. Zmienia się także sposób nabywania kompetencji doradczych. W przypadku eksperta odbywa się to poprzez budowanie schematów działań, reprodukowanie, aplikowanie znanych rozwiązań, wypracowywanie narzędzi diagnostycznych, budowanie autorytetu na wiedzy eksperckiej. Doradca wyznający konstruktivistyczne idee, kompetencje doradcze nabywa w procesie uczenia się sytuacyjnego, dokonuje hermeneutycznych interpretacji sytuacji poradniczych, prowadzi badania w działaniu, konstruuje indywidualne teorie pomagania. Przedmiot poradniczego działania zmienia się z poszukiwania odpowiedzi na pytanie „jak działać?” (skutecznie, efektywnie) w refleksje nad pytaniem „kim być w chaotycznej codzienności?”. To szukanie odpowiedzi na tak postawione pytania odbywa się, w przypadku działań eksperckich, za pomocą jednoznacznych środków i metod diagnostycznych, naprawczych, kompensacyjnych lub też poprzez wykorzystywanie „konstruktivistycznych sposobów” pracy z klientem, takich jak: uczenie się biograficzne, badanie narracji, rozpoznawanie wzorów działania wnoszonych przez klienta do procesu poradniczego, poznawanie znaczeń nadawanych życiowym zdarzeniom. Natomiast efektem tej pracy jest „modernistyczne”, skuteczne działanie radzącego się na rynku pracy, w rodzinie, w rzeczywistości edukacyjnej lub też „konstruktivistyczne”, refleksyjne bycie w świecie.

Poradnictwo zmienia się zatem z działania narzucającego obowiązujący wzór konstrukcji rzeczywistości społecznej oraz życiorysu człowieka będącego jej uczestnikiem w aktywność dającą przestrzeń do bycia twórcą konstruującym własną biografię. W związku z tymi przemianami w poradnictwie konstruktivism może się stać teoretyczną bazą do nabywania pewnej zdolności wykorzystania sytuacji poradniczych jako okoliczności sprzyjających przyswajaniu wiedzy i umiejętności wynikających z istoty poradniczego spotkania. W tych praktykach wiedzytwórczych udział miałoby zarówno doradca, jak i radzący się, konstruujący wspólnie wiedzę o świecie w toku obserwowania, doświadczania, rozumienia i nadawania (negocjowania) znaczeń społecznej rzeczywistości, będącej przedmiotem rozmów poradniczych.

⁵⁶ P. Sztompka, *Stawanie się społeczeństwa: pomiędzy strukturą a zmianą*, [w:] *Zmiana społeczna. Teorie i doświadczenia polskie*, red. J. Kurczewska, Warszawa 1999, s. 45.

⁵⁷ Zob. E. Trębińska-Szumigraj, *Emancypacja w poradnictwie*, [w:] *Poradownictwo – kontynuacja...*

A CONSTRUCTIVIST PERSPECTIVE ON THE REALITY OF COUNSELLING

Summary

In the article the Author presented the examples of employing constructivism in the analyses of social activities (in pedeutology and theory of organization) and she attempts to consider the direction of changes to counselling practice and theory in the context of a constructivist perspective. Constructivism is treated as a theoretical perspective, giving strong legitimacy to the new counsellor and the counselling activity itself. Counselling is demonstrated to be a social activity, which changes from an activity forcing a model of social reality and personal biography of the participant (counselling activity undertaken by the modernistic adviser) into being the practice allowing him or her to create and reconstruct the knowledge, to construct their own biography (counselling activity undertaken by the constructivist counsellor).

Keywords: counselling, constructivism, changes in counselling